

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

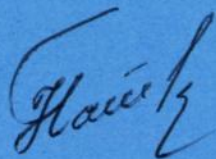
ПАТИКА Наталія Іванівна

УДК 330.34

**МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ АГРОПРОМИСЛОВИХ
ТОВАРОВИРОБНИКІВ ПРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність 08.07.02 - Економіка сільського господарства і АПК

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1997

00737651 (Т)

АВ 39.025

Робота виконана в Інституті аграрної економіки Української академії аграрних наук.

Науковий керівник: доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Кандиба Андрій Миколайович,
Українська академія аграрних наук, начальник управ-
ління впровадження і маркетингу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
академік НАН України
Онищенко Олексій Мусійович,
Інститут економіки НАН України, головний науковий
співробітник відділу економічних відносин в АПК

кандидат економічних наук, доцент
Кваша Сергій Миколайович,
Національний аграрний університет, доцент кафедри
світового сільського господарства і зовнішньоекономіч-
ної діяльності

Провідна установа: Державна агроекологічна академія України (кафедра
зовнішньоекономічної діяльності підприємств)
(м.Житомир)

Захист дисертації відбудеться "25" грудня 1997р. о 14 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.150.02 по захисту дисертацій на
здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук Інституту економіки
НАН України за адресою: 252011, м.Київ-11, вул.Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту економіки
НАН України.

Автореферат розісланий "25" листопада 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Стешенко В.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена перш за все тим, що останнім часом стає очевидним відставання розвитку теорії і практики захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності від організаційних, економічних, фінансових, митно-тарифних, ліцензійних та протекціоністських, правових засад світового ринку. Останній постійно і різнопланово трансформується під впливом міжнародних інтеграційних процесів та застосування нових режимів торгівлі на внутрішніх ринках багатьох країн світу. Створений у попередні роки механізм зовнішньоекономічної діяльності в АПК, на жаль, не гарантує вітчизняним товаровиробникам уникнення втрат, ставить їх у гірші умови в порівнянні з іноземними партнерами при здійсненні зовнішньоторговельних операцій. Нерідко навіть у законодавчих актах з науково-методичного погляду захист інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності є настільки умовним, що завдати економічної шкоди вітчизняним товаровиробникам з боку іноземних партнерів по зовнішньоекономічних операціях не становить труднощів.

Прикро, але необхідно відзначити, що Україна за власною ініціативою проводить необачну політику щодо лібералізації зовнішньої торгівлі, чим послаблює рівень захисту інтересів своїх товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності. Якщо в 1992р. рівень лібералізації становив 22% і протекціонізму - 78%, то уже в грудні 1996р. і на початку 1997р. рівень лібералізації був доведений до 72%, а протекціонізму залишився на позначці 22-26%. Імпорتنий тариф за своїм обсягом скоротився майже в два рази і в кінці 1996р. становив 28 позицій проти 65 в 1992р. Лібералізація зовнішньої торгівлі в Україні здійснена за 5 років такими швидкими темпами, яких, наприклад, країни-члени ЄС досягли за 50 років. Лібералізація застосована однобоко, на шкоду протекціонізму, без збалансування їх між собою, що ніяк не відповідає світовій практиці.

Важко пояснити те, що з боку Національного банку України замість здійснення політики "стабільності курсу національної валюти" цілеспрямовано вживаються заходи до "постійного підвищення курсу національної валюти", чим знижується зиск від експорту товарів більше ніж у два рази і збільшується вигреш імпортерів зарубіжних країн на 50-60%. Недооцінюються в справі захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності і такі дії, як запровадження в Україні "офіційного аграрного курсу гривні НБУ".

Проблема оптимізації співвідношення між індексами динаміки курсів валют і індексами обсягів експорту товарів в останні роки не тільки не ослабла, а навпаки, стала ще гострішою.

На користь актуальності теми дослідження свідчить також приєднання України в 1995р. до Міжнародної Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та вступ її до Світової організації з торгівлі (СОТ). Такі кроки, потрібно сподіватися, активізують діяльність АПК на світовому ринку. Але тут ніяк не обійтися без принципово нових економічних важелів, котрі повинні сприяти захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності та надавати гнучкості експортно-імпортним процесам.

Крім того, система протекціонізму в АПК практично знаходиться на стадії становлення. Тут потрібні серйозні обґрунтування раціональної величини цих важелів і напрямків їх використання.

Важливість питань удосконалення механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності, їх недостатнє наукове опрацювання та практичне вирішення і обумовили вибір теми дисертаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є опрацювання теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо формування та ефективного використання системи організаційних, економічних та правових форм і методів захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності як складової ланки механізму регулювання експортно-імпортних процесів АПК в період формування ринкової економіки. Досягнення цієї мети зумовило вирішення таких завдань:

- аналіз економічних, організаційних, правових, валютно-фінансових, митно-тарифних та інших важелів, за допомогою яких здійснюється захист інтересів товаровиробників у відповідь на дискримінаційні дії з боку іноземних партнерів;
- дослідження змісту, механізму і рівня захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності;
- визначення методичних засад щодо компенсаційних платежів, субсидій, агрегатної підтримки, підстав для звільнення товаровиробників від зобов'язань скорочення відчутної шкоди, загрози її заподіяння, конвертації нетарифних прикордонних заходів в їх тарифні еквіваленти, розробка пропозицій стосовно формування механізму і його відповідність сучасним міжнародним відносинам, меморандумам і

кодексам Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та Світової організації з торгівлі (СОТ);

- опрацювання науково-методичних засад регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою уникнення економічних втрат та протидії намірам заподіяння шкоди її суб'єктам.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є механізм захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності, а також взаємозалежність таких його складових як ціни, курси валют, ставки мита, компенсаційні платежі, субсидії, вигоди та втрати.

Об'єктом дослідження обрано підприємства, асоціації, компанії, агенства, концерни, що забезпечують зовнішньоекономічну діяльність.

Методологія і методика дослідження. Теоретичною і методичною основою дослідження послуговувалися основні теоретичні положення вітчизняної та зарубіжної економічної науки в галузі організації агропромислового виробництва в цілому і зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Для реалізації поставлених у роботі завдань використовувались методи: монографічний, системного аналізу, наукового абстрагування, індексний аналіз, групувань, економіко-статистичний, графічний, прогностичних розрахунків та інші методи вітчизняної та міжнародної статистики.

Дослідження ґрунтується на законодавчих актах і нормативно-методичних матеріалах органів законодавчої та виконавчої влади, міжнародних статистичних служб.

Результати дослідження, що виносяться на захист і містять наукову новизну. Дисертація є першою в Україні науковою роботою, в якій досліджено формування та функціонування механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності як цілісної системи ряду економічних явищ, що слідує одне за другим у певній послідовності і обов'язково призводять до конкретного кінцевого результату. Науковою новизною характеризуються такі найбільш важливі результати дослідження:

- принципово нова і досить повна інтерпретація одного з базових понять ринкової економіки - механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності; забезпечення економічної безпеки агропромислового виробництва; обґрунтування співвідношень рівнів лібералізації та протекціонізму;

- методичні принципи та підходи щодо удосконалення механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності, які відображають компенсаційні платежі і субсидії, а також вимоги ГАТТ/СОТ;

- типи механізму захисту інтересів товаровиробників, що мають значні переваги над існуючими, і відображають вже не окремі неузгоджені між собою обмежені умови захисту, які ще нерідко використовуються на практиці, а цілісні системи чинників, що спрямовані на захист економічних інтересів товаровиробників сільського господарства і переробної промисловості. За допомогою таких типів можна моделювати механізми стосовно широкого кола проблем зовнішньоекономічної діяльності;

- розробка методичних засад зовнішньоекономічної діяльності з метою усунення перешкод на шляху здійснення вільних експортно-імпортних стосунків та захисту інтересів товаровиробників сільського господарства та переробної промисловості.

Практичне значення результатів дослідження. Використання організаційно-економічних форм і методів забезпечення експортно-імпортних стосунків агропромислового виробництва, перебудова внутрішнього і зовнішнього ринків в напрямку єдності і системності дають можливість удосконалити механізм захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності. Наявні в дисертації наукові розробки використані при розробці проектів "Підготовка менеджерів у сфері агробізнесу" при Білоцерківському державному аграрному університеті (1992р.), при з'ясуванні деяких питань Указу Президента України "Про порядок застосування обмежень імпорту товарів відповідно до норм і принципів системи ГАТТ/СОТ" (1996р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались і обговорювались на: міжнародному симпозіумі "Проблеми реформування і тенденції розвитку сільського господарства України та держав Центральної та Східної Європи" (м.Біла Церква, Київської області - 1995р.); конференції "Актуальні проблеми реформування агропромислового комплексу в Україні" (м.Київ - 1996р.); науково-практичній конференції "До 75-річчя Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН" (м.Київ - 1996р.).

Наукові публікації. По темі дисертації опубліковано 6 наукових праць загальним авторським обсягом 3,3 д.а..

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Викладена на 194 стор., включає 16 таблиць і 16 схем, загальним обсягом 43 стор., список використаної літератури із 128 назв на 11 сторінках.

СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Вступ.

1. Теоретичні основи механізму захисту інтересів товаровиробників АПК у зовнішньоекономічній діяльності.

1.1. Розвиток економіки АПК і об'єктивна необхідність захисту інтересів товаровиробників при експорті та імпорті продукції.

1.2. Поняття, функції, принципи, місце і роль захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності.

1.3. Методологічні засади удосконалення механізму захисту інтересів товаровиробників у світлі сучасної теорії і практики зовнішньоекономічної діяльності.

Висновки до розділу I.

2. ГАТТ/СОТ: напрямки, форми і механізми підвищення та зниження рівня захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності.

2.1. Особливості методологічних підходів до побудови механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності в рамках ГАТТ/СОТ. Переваги і недоліки стосовно захисту інтересів товаровиробників.

2.2. Визначення кола показників і методичні підходи до їх розрахунків при реалізації умов ГАТТ/СОТ.

2.3. Напрямки, форми і механізми лібералізації і протекціонізму в зовнішньоекономічній діяльності.

2.4. Деякі аспекти захисту інтересів товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках за умов застосування режиму ГАТТ/СОТ.

Висновки до розділу II.

3. Зовнішньоекономічна діяльність АПК: валютні відносини і шляхи удосконалення механізму захисту інтересів товаровиробників.

3.1. Шляхи створення і сучасний стан валютного ринку України.

3.2. Динаміка курсів української валюти: здешевлення та подорожчання експорту та імпорту продукції. "Офіційний аграрний курс гривні НБУ".

3.3. Ризики, пов'язані з коливанням курсів валют, і вибір валюти при укладанні угод у сфері зовнішньої торгівлі.

Висновки до розділу III.

Висновки.

Список використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Ситуація в зовнішньоекономічній діяльності України, котра поступово розбудовує свою державність, до останнього часу багато в чому віддзеркалюється в такому своєрідному експортно-імпортному полі: зовнішньоторговельний оборот у 1996р. доведено майже до 38 млрд. дол. США, тобто забезпечено його приріст проти 1995р. на 19,5%; темпи приросту експорту перевищили темпи приросту імпорту на 3,9%; на один млрд. дол. США зовнішньоторговельного обороту припадає майже 22 млн. дол. США від'ємного сальдо; зміна тарифних ставок мита більш як по 1500 товарних позиціях і по 25% обсягу фактичного імпорту не дають очікуваних наслідків щодо обмеження імпорту тих товарів, які виробляються або можуть вироблятися в достатній кількості в Україні; гостра економічна криза сильно вражає сферу іноземних інвестицій; рівень інтенсифікації експорту продукції з року в рік не виправдано знижується. Зовсім не видно кроків, пов'язаних з подоланням економічної залежності країни від іноземних держав. Характерно, що майже 60% суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щорічно демпінгують і 40% банкрутують. Тенденції у розвитку показників зовнішньоекономічної діяльності вказують на певну вичерпність резервів екстенсивного розвитку цієї сфери діяльності.

За 1 півріччя 1997р. держбюджет майже нічого не одержав від зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств. Не дають прибутку і українські інвестиції за кордоном. На них нараховано 30 млн. дол. США дивідендів, але реально повернулось у країну лише 1,2 млн. дол. США. Запровадження надмірно високих і недостатньо обґрунтованих тарифних ставок мита на імпортні товари і особливо комплектуючі частини до машин і устаткування, а також на сировину не лише не захистили економічні інтереси внутрішнього товаровиробника від іноземної експансії, а, навпаки, ще більше загальмували виробництво продукції в АПК і послабили її конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на світовому ринках. За результатами 8 місяців 1997р., у світі по ризиках у зовнішньоекономічних операціях

явним лідером залишається Україна. По суті своїй, експортно-імпортна діяльність в даний час не виступає стабілізуючим фактором агропромислового виробництва. Саме тому для АПК нагальною проблемою стає не тільки приріст зовнішньоторговельного обороту і апеляція щодо допомоги міжнародних фінансово-кредитних установ, а й підвищення уваги до удосконалення механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності.

Захист інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності - це багатофункціональне і різнопланове поняття. Його науково-методичні підвалини передбачають побудову такого механізму, котрий здатний трансформувати коливання в експортно-імпортних процесах і експортні ризики спрямувати в площину керованості і цим самим виявляти і протидіяти невизначеності і вразливості зовнішньоекономічної діяльності та тим економічним факторам, які є загрозою інтересам товаровиробників у експортно-імпортних процесах.

Із захистом інтересів перегукується таке поняття як механізм, що є не що інше як система економічних інструментів, організаційних заходів і інститутів, котрі дають можливість протидіяти втраті щодо обсягів експорту і імпорту товарів, надходжень і витрат коштів та інших аналогічних показників, притаманних зовнішньоекономічній діяльності.

Здійснення захисту інтересів товаровиробників передбачає обґрунтування наукових принципів. Вони кладуться в основу цілеспрямованого впливу на зовнішньоекономічну діяльність з метою захисту інтересів товаровиробників, організаційних форм і методів здійснення експорту та імпорту товарів.

Принцип - це основна і найважливіша вимога, а також правила, яким повинна відповідати зовнішньоекономічна діяльність і напрямки діяльності в зовнішній політиці.

Знайти баланс між вільною торгівлею і необхідністю обмеження такої свободи, що є умовою приєднання країн світу до умов ГАТТ/СОТ, з методичної точки зору досить складно. Співставити поняття захисту інтересів товаровиробників, котрим часто оперують протекціоністи, з поняттям економічної ефективності у світовому масштабі, яку відстоюють фритредери, очевидно, неможливо взагалі. Ось чому суперечки між такими двома напрямками у світовій торгівлі далекі до завершення. Їх не вдалося уникнути жодній країні світу, не вдається і АПК України. Закономірно лише ставити питання про те, щоб звузити розбіжності в підходах до зниження митних зборів і не

завдати шкоди для АПК, що значною мірою залежить від масштабності і досконалості опрацювання відповідної методики та застосування її при вирішенні наукових і практичних завдань по створенню механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності.

ГАТТ/СОТ - це своєрідний прогрес, але не варто вважати, що кодекси і конвенції цієї авторитетної організації є бездоганними і прийнятними для усіх без винятку країн як для розвинених, так і тих, що лише стали на шлях розвитку чи подолання кризи. За допомогою ГАТТ/СОТ, з одного боку, весь час вирішується широке коло питань, а з іншого, у взаємовідносинах між країнами створюються все нові і нові проблеми і протиріччя. Причому, складність і масштабність виникаючих проблем часом не поступається тим, які вже вдалося вирішити у минулому. ГАТТ/СОТ - це не лише "плюси", але й "мінуси" для країн світу. У зв'язку з цим деякі фахівці не без підстави негативно ставляться до ГАТТ/СОТ. Адже Україна, застосувавши механізм лібералізації зовнішньої торгівлі на зразок розвинених країн, упустила з виду, що паралельно ці країни давно і успішно практикують систему економічної і адміністративної підтримки національних товаровиробників, навіть тих, що випускають конкурентоспроможну продукцію. Внаслідок цього не лише не відбулася бажана раціоналізація експортно-імпорتنих процесів, але й значно погіршилась структура зовнішньоторговельних потоків агропромислового виробництва.

Безумовно, економічно розвинені країни, розширюючи сферу свого впливу через ГАТТ/СОТ, перш за все дбають про свої власні інтереси. Помилково сподіватися, що розвинені країни поступляться своїми інтересами на користь країн, що розвиваються. Але й країни, що розвиваються, як показує світовий досвід, можуть також мати вагомі здобутки від вступу до ГАТТ/СОТ за умови, що вони зуміють за рахунок використання великого і різнопланового арсеналу узагальнюючих кодексів цієї організації виробити для себе найбільш прийнятний варіант механізму щодо захисту інтересів власних товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності.

В методичному плані при побудові механізму захисту інтересів товаровиробників доцільно враховувати, що у світі до 2005р. лібералізація торгівлі товарами призведе до збільшення сукупних доходів країн-членів СОТ в діапазоні від 109 млрд. дол. США до 510 млрд. дол. США за рік (в залежності від можливої моделі світового економічного розвитку). Найбільш вірогідними слід вважати

показники, що наближаються до верхньої межі діапазона. Можливо навіть, що верхня межа збільшення сукупних доходів - 510 млрд. дол. США виявиться цілком досяжною, оскільки складно врахувати всі ефекти від реалізації досягнутих угод. За оцінками, до 2005р., після здійснення всього комплексу заходів, спрямованих на лібералізацію торгівлі, обсяг світової торгівлі товарами повинен збільшитися в порівнянні з 1992р. на 9-24%, що у вартісному виразі складає від 244 млрд. дол. США до 668 млрд. дол. США. Передбачається, що для групи, яку складають країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою, реалізація домовленостей, підписаних у ході Уругвайського раунду, дасть 50%-не збільшення експорту та імпорту в порівнянні з усіма іншими країнами.

Неабияке значення для товаровиробників АПК має розв'язання питання щодо захисту інтересів товаровиробників на внутрішньому ринку цукру за умови застосування режиму ГАТТ/СОТ. За даними міжнародних бірж м.Лондона (європейські порти), Нью-Йорка, інших організацій та статистичних матеріалів України, імпорتنі ціни на цукор, що надходить на внутрішній ринок України, визначаються в межах від 270 до 380 дол. США за тону. Митні та інші аналогічні платежі наближаються до 40% і мають абсолютне значення від 108 до 152 дол. США за тону. Якщо від ціни внутрішнього ринку (оптово-відпускної) відняти значення імпорتنих цін, а також митних та інших аналогічних зборів, то внаслідок цього визначається сума компенсаційних платежів (надбавок). У даному випадку вона становить по 1-ій позиції 262 дол. США за тону, 2-ій - 234, 3-ій - 206, 4-ій - 178, 5-ій - 150, 6-ій - 122 і по 7-ій позиції - 108 дол. США за тону. Таким чином, рівень захисту внутрішнього ринку в залежності від позиції змінюється від 28 до 97 проценто-пунктів і з підвищенням імпорتنі ціни має тенденцію до зниження. Доречно в даному випадку нагадати, що, наприклад, в країнах-членах ЄС захист внутрішнього ринку цукру перевищує значення 150 проценто-пунктів. Звідси навіть найвищий показник в Україні, а саме число 97, поступається стосовно країн-членів ЄС на 53 проценто-пункти. Якщо стосовно внутрішнього ринку цукру України застосувати режим ГАТТ/СОТ, що зумовлюється імпортними цінами в межах від 270 до 380, митом і зборами від 108 до 152 та компенсаційними платежами в межах від 108 до 262 дол. США за тону, то це буде вкрай недостатньо в співставленні з країнами ЄС. Іншими словами, внутрішній ринок цукру практично залишиться повністю відкритим, особливо якщо виходити із 7-ої позиції, де рівень

захисту внутрішнього ринку не перевищує 28 проценто-пунктів. Щоб уникнути такого стану, вимагається збільшити суму компенсаційних платежів. Наприклад, по 4-ій позиції при захисті внутрішнього ринку цукру на рівні 150 замість 54 проценто-пунктів вимагається збільшити компенсаційні виплати із 178 до 500 дол. США за тонну, що призведе до різкого зростання роздрібних цін. Тому, щоб уникнути такого небажаного явища і достатньо захистити інтереси товаровиробників на внутрішньому ринку цукру, необхідно обмежити імпорт цукру по ціні понад 270 дол. США за тонну і, звичайно, дещо збільшити суму компенсаційних платежів. За таких умов товаровиробники на внутрішньому ринку цукру будуть захищені на рівні країн-членів ЄС, а це буде виключати недобросовісну конкуренцію з боку іноземних партнерів, сприяти розвитку бурякоцукрової галузі, становитиме предмет поступок у переговорах із СОТ. Внутрішній ринок цукру України навіть у 1997р. в порівнянні з країнами-членами ЄС фактично захищений лише на 64 проценто-пункти і, зрозуміло, що умова ГАТТ/СОТ щодо виконання зобов'язань по скороченню компенсаційних платежів на 24% не може бути виконана в найближчі роки. Навпаки, вимагається на 2-3 роки дещо підвищити рівень захисту і довести його до того рівня, який мають країни-члени ЄС.

Центральною проблемою для економіки в недалекому минулому, як правило, були тільки такі явища, як інфляція, дефіцит платіжного балансу, демпінг. Їм на зміну, хоч ще й рідко, але уже діють протилежні тенденції: дефляція, диверсифікація, добросовісна конкуренція, що підтверджується повідомленнями урядових структур та в пресі. Сюди можна прирахувати і таке явище, як падіння курсу іноземної валюти по відношенню до національної або навпаки - підвищення курсу національної валюти відносно іноземної, яке вперше спостерігалось в 1996р. Обумовлено це рядом обставин і не в останню чергу, ймовірно, тим, що були скорочені обсяги купівлі іноземної валюти з метою збереження її населенням з причини ще не повної довіри до столярової банкноти США нового зразка, а також зменшенням обсягів збережень населення в іноземній валюті і обміну її на національну валюту, бо з боку держави на протязі тривалого часу не покривається заборгованість і продовжується затримка з виплатою заробітної плати робітникам у надто великих сумах.

Підвищення курсу національної валюти погіршує ситуацію для експортерів і покращує для імпортерів; зниження курсу національної валюти сприяє збільшенню обсягів експорту і зменшенню імпорту.

Наприклад, якщо в 1994р. в Україні помітно було тривале падіння курсу національної валюти, то в Японії в тому році сприймали як серйозну катастрофу зростання курсу ієни, що практично виносило смертний вирок японському експорту. Саме ревальвація національної валюти може призвести до скорочення експорту товарів АПК, втрати для нього світових ринків. Ось чому на державному рівні важливо не задовольнятися лише підвищенням курсу національної валюти, а здійснювати заходи по забезпеченню його стабільності. Про актуальність цього говорить і той факт, що перед створеним у 1944р. Міжнародним валютним фондом не випадково стояло завдання не по ревальвації чи девальвації національних валют, а саме по підтримці стабільності валютних курсів ряду країн. Цю функцію фонд виконує і сьогодні.

Аналіз показав, що для умов АПК з метою суттєвого збільшення обсягу експорту у свіжому вигляді такої продукції як плоди, ягоди, виноград, картопля та овочі доцільно через механізм державного регулювання цілеспрямовано знижувати курс національної валюти, тобто в державі повинні паралельно функціонувати як “офіційний курс гривні НБУ”, так і “офіційний аграрний курс гривні НБУ”, котрий має сезонний характер.

Зміна курсу національної валюти у виправданих розмірах - це своєрідний важіль як стимулювання, так і стримування експортно-імпортних потоків товарів, але його слід на більш досконалому науково-методичному рівні використовувати для захисту інтересів товаровиробників на світовому ринку аналогічно тому, як це здійснюють інші країни світу. Хоч останні відкрито про це і не заявляють, на що вони, безумовно, мають право, яке узгоджується із загальноновизнаною міжнародною дипломатією.

Аналіз показав, що в Україні в розрахунку на рік в середньому вартість експорту товарів в розрізі іноземних валют за контрактами варіює в дуже великих межах. Наприклад, сума контрактів у швейцарських франках становить 9,8 млн., а в шведських кронах - 4,1 млн., в еквіваленті доларів США це відповідає 6,8 і 0,5 мільйона. Або ще: частка контрактів з оплатою у французьких франках складає 57,9 млн., а в канадських доларах - 4,6 млн., що в основному складається під впливом прийнятих у ході переговорів рішень про валюту платежу при підготовці контрактів по експорту товарів. У багатьох випадках здійснюється це не завжди достатньо кваліфіковано, відсутнє з цього приводу і методичне обґрунтування.

Вибір валюти платежу в контрактах, як свідчить дослідження, в більшості випадків визначається без урахування динаміки офіційних курсів української гривні до іноземних валют. Виявилось, що індекси динаміки курсів валют за даними 1995р. можна розподілити за трьома статистичними групами: перша - до 1,08 - це, наприклад, англійський фунт стерлінгів, німецька марка, датська крона; друга - від 1,08 до 1,10 - канадський долар, французький франк і третя - більше 1,10 - австрійський шилінг, італійська ліра, долар США, шведська крона. Індекси динаміки обсягу експорту товарів по контрактах в розрізі іноземних валют (в перерахунку на долари США) розподіляються таким чином: перша група - 1,49, друга - 1,58, третя - 1,74, тобто сьогодні, на жаль, найбільша частка обсягу експорту товарів припадає саме на ті іноземні валюти платежу, які найбільшою мірою зазнають коливань чи мають найбільший індекс динаміки.

Розв'язання проблеми захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності значною мірою визначається співвідношенням між індексом динаміки курсів валют і індексами динаміки обсягів експорту товарів. Оптимальне співвідношення між індексами динаміки курсів валют і індексами динаміки обсягів експорту товарів визначається числами 1,0 і 1,5. Важливим інструментом у захисті інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності є структурно-функціональний підхід до вибору валюти при укладанні угод у сфері зовнішньої торгівлі. Оптимальне співвідношення між індексами динаміки обсягів експорту товарів і індексами динаміки курсів валют знаходиться в пропорціях чисел 1,0 : 0,7. Застосування валютних застережень повинно узгоджуватися з поступками взагалі і особливо стосовно ціноутворення.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Останнім часом стає очевидним відставання розвитку теорії і практики захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності від вимог світового ринку, організаційні, економічні, фінансові, митно-тарифні, ліцензійні та протекціоністські засади котрого постійно змінюються під впливом інтеграційних процесів і трансформації внутрішніх ринків країн-партнерів по торгівлі.

На основі сучасної теорії зовнішньоторговельного обміну і узагальнення різних точок зору під захистом інтересів потрібно розуміти систему організаційних, економічних, фінансових, правових та інших регулюючих важелів, із застосуванням котрих спрямовано

підвищується рівень збалансованості обсягу зовнішнього товарообороту, з'являється можливість уникати втрат та зміцнювати пріоритетні позиції для товаровиробників як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку.

Не варто думати, що кодекси і конвенції ГАТТ/СОТ бездоганні, придатні рівною мірою і для тих країн, що мають розвинену економіку, і для тих, що лише стали на шлях перехідної економіки або подолання кризи. Щоб уникнути негативного впливу ГАТТ/СОТ на розвиток експортно-імпортних стосунків, АПК необхідно перш за все систематизувати структуру і зміст самих генеральних угод, а також здійснити класифікацію їх положень.

Для захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності з методичної точки зору важливим є опрацювання техніки обрахування цілого ряду специфічних показників. Серед них - рівень захисту внутрішнього ринку або відношення компенсаційних платежів (митний збір, що збирається понад звичайні ввізні митні збори) до ціни світового ринку. Важливим для захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності є визначення рівня субсидування (підтримки) експорту товарів, як відношення субсидій до цін світового ринку.

Сумарне значення рівнів лібералізації і протекціонізму не повинно виходити за межі 500 проценто-пунктів. При зниженні рівня лібералізації від 350 до 150 проценто-пунктів доцільно, щоб рівень протекціонізму посилювався від 150 до 350 проценто-пунктів. Для опрацювання механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності доцільно за «еталон» прийняти дані 1994р., а саме квотування кількості видів товарів на рівні 8 проценто-пунктів, ліцензування - 9, обсяги ліцензованих товарів - 65, режим «спекекспорту» - 70 та тарифне регулювання на рівні 62 проценто-пункти.

Сьогодні внутрішній ринок України по багатьох товарах практично залишається повністю відкритим. Щоб уникнути такого стану, необхідно збільшити суму компенсаційних платежів. В цілому необхідно прагнути до того, щоб товаровиробники на внутрішньому ринку були захищені на тому ж рівні, на якому захищені їх партнери в зарубіжних країнах.

Однобокі дії Національного банку України, спрямовані на послідовне підвищення курсу української валюти по відношенню до іноземних валют замість політики сталого курсу, позбавляють можливості

захищати інтереси товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності на тому рівні, якого вимагає сьогодення. З'ясовано, що з підвищенням офіційного курсу української валюти до долара США на 18 пунктів, нижній рівень цін для вітчизняного експортера і зарубіжного споживача підвищується: по пшениці на 12, насінню соняшника - на 23 і цукру - на 35 доларів США за тону. При цих же умовах зиск від експорту однієї тонни зменшується.

Перспективним кроком у захисті інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності є запровадження в Україні «офіційного аграрного курсу гривні НБУ». В такому курсі періодичне чергування в бік девальвації та в бік ревальвації дасть можливість кращим чином враховувати сезонний характер агропромислового виробництва. Оптимальне співвідношення між індексами динаміки курсів валют і індексами динаміки обсягів експорту товарів визначається числами 1,0 і 1,5. Оптимальне співвідношення між індексами динаміки обсягів експорту товарів і індексами динаміки курсів валют знаходиться в пропорціях чисел 1,0 : 0,7. Застосування валютних застережень повинно узгоджуватися з поступками взагалі і особливо стосовно ціноутворення.

ПУБЛІКАЦІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / Наукове видання за редакцією академіків УААН П.Т.Саблука та В.В.Юрчишина. - К.: ВПОЛ, 1996. - 663с. (Автором написано підрозділ 21.3. Захист економічних інтересів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, с.608-610 (авторський обсяг 0,2 д.а.), у якому розкрито актуальні питання побудови механізму захисту інтересів товаровиробників при експорті та імпорті продукції, в загальному розділі 21. А.М.Кандиба, А.Е.Юзефович, Н.І.Патика, В.М.Сучкова. Зовнішньоекономічні проблеми аграрної політики (в монографії).

2. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / Наукове видання за редакцією академіків УААН П.Т.Саблука та В.В.Юрчишина. - К.: ВПОЛ, 1996. - 663с. (Автором написано підрозділ 21.4. Проблеми приєднання АПК до ГАТТ/СОТ, с.610-613 (авторський обсяг 0,2 д.а.), у якому викладені рекомендації щодо уникнення збитків при лібералізації зовнішньоекономічної діяльності та визначені можливі рівні зниження тарифів та їх еквівалентів, в загальному розділі 21. А.М.Кандиба, А.Е.Юзефович,

Н.І.Патика, В.М.Сучкова. Зовнішньоекономічні проблеми аграрної політики (в монографії).

3.Патика Н.І. АПК: удосконалення механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності (Методичні рекомендації Білоцерківського державного аграрного університету). - К.: РВО «Поліграфкнига», 1997. - 32с. (Авторський обсяг - 2,0 д.а.).

4.Кандыба А.Н., Патыка Н.И. Изменение курсов валют и их значение для защиты экономических интересов АПК на мировом рынке // Економіка АПК. - 1996. - №8. - С.48-53 (авторський обсяг 0,6 д.а.) (автором обгрунтована економічно-математична залежність між зміною курсу валюти та втратами товаровиробників при експорті та імпорті товарів).

5.Патика Н.І. Захист економічних інтересів товаровиробників цукру з боку держави // Вісник аграрної науки. - 1997. - №5. - С.77-78 (авторський обсяг 0,1 д.а.).

6.Патика Н.І. Вимоги ГАТТ/СОТ і особливості побудови механізму для їх реалізації в АПК України // Овочівництво і баштанництво (міжвідомчий тематичний науковий збірник УААН). - 1997. - №42. - С.205-207 (авторський обсяг 0,2 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Патика Н.І. Механізм захисту інтересів агропромислових товаровиробників при зовнішньоекономічній діяльності.- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 - економіка сільського господарства і АПК.- Інститут економіки НАН України, Київ, 1997.

В дисертації досліджено проблеми експорту та імпорту товарів, опрацьовано основні напрямки удосконалення механізму захисту інтересів товаровиробників у зовнішньоекономічній діяльності. Визначено межі лібералізації та протекціонізму в зовнішній торгівлі, показана необхідність реформування її механізму щодо вимог внутрішнього та зовнішнього ринків. Запропоновані методичні підходи стосовно побудови сучасного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності в рамках ГАТТ/СОТ. Опрацьовано рекомендації щодо зміни динаміки курсів української валюти, здешевлення імпорту і подорожчання експорту товарів, застосування «офіційного аграрного курсу гривні НБУ».

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, захист економічних інтересів товаровиробників, лібералізація, протекціонізм.

АННОТАЦИЯ

Патыка Н.И. Механизм защиты интересов агропромышленных товаропроизводителей при внешнеэкономической деятельности.- Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 - экономика сельского хозяйства и АПК.- Институт экономики НАН Украины, Киев, 1997.

В диссертации исследованы проблемы экспорта и импорта товаров, разработаны основные направления усовершенствования механизма защиты интересов товаропроизводителей во внешнеэкономической деятельности. Определены границы либерализации и протекционизма во внешней торговле, обоснована необходимость реформирования её механизма относительно требований внутреннего и внешнего рынков. Предложены методические подходы относительно построения современного механизма регулирования внешнеэкономической деятельности в рамках ГАТТ/ВТО. Разработаны рекомендации относительно изменений динамики курсов украинской валюты, удорожания экспорта и удешевления импорта товаров, использования «официального аграрного курса гривны НБУ».

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, защита экономических интересов товаропроизводителей, либерализация, протекционизм.

ANNOTATION

Patyka N.I. Mechanism of agroindustrial producers' protection in the foreign economic activity.- Manuscript.

Dissertation for a scientific degree of the candidate of economic sciences by speciality 08.07.02 - economics of agriculture and agro-industrial complex.- The Institute of Economics of National Academy of Science of Ukraine, Kyiv, 1997.

In dissertation an attention is paid to the export and import problems, elaboration of major directions of improvement mechanism of producers'

protection in the foreign economic activity. Borders of liberalization and protectionism in the foreign trade, necessity of reform of its mechanism in regard to the requirement of internal and external markets are determined. Methodical approaches in regard to the construction of modern mechanism of foreign economic activity regulations in terms of GATT/WTO are proposed. The recommendations are made in regard to the changes of Ukraine currency rate dynamics, import cheap and export rise, using of «official agrarian hryvnja rate of National Bank of Ukraine».

Key words: foreign economic activity, producers' protection, liberalization, protectionism.

Підписано до друку 24.11.97р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк.1.0, Обл.-вид. арк. 0,8.
Наклад 100. Зам. 312.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

130972

AB 39025